

روزشمار جنگ

پنجشنبه

۱ خرداد ۱۳۶۵

۱۲ رمضان ۱۴۰۶

۲۲ مه ۱۹۸۶

۵۱۰

پس از گذشت بیش از یک هفته نبرد در منطقه حاج عمران، امروز، در نتیجه رخنه قوای عراقی، نیروهای خودی مجبور به عقب‌نشینی از بخش‌هایی از مواضع خود شدند.

برابر دستور فرماندهی قرارگاه نجف درحالی‌که نیروهای تیپ ۵۷ حضرت ابوالفضل^(ع) با اتکا به استقرار نیروهای خودی در تپه شهدا و پس از ساعاتی انتظار در نقطه رهایی، برای حمله به ارتفاع شهید صدر (۲۴۳۵) آماده بودند، ناگهان در ساعت ۶:۰۵ صبح، خبر رخنه نیروهای عراقی با اجرای آتش سنگین بر روی تپه شهدا گزارش شد. همچنین ساعت ۷:۲۰ صبح نیز واحد شنود سپاه به نقل از عراقی‌ها اعلام کرد که نیروهای ایرانی عقب‌نشینی کرده‌اند، تلاش کنید تا آنها را اسیر و جمع‌آوری کنید.* به گزارش راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ پس از هشت روز نبرد سنگین و مقاومت اینارگرانه رزمندگان، امروز درنهایت با آتش سنگین توپخانه دشمن، نیروهای خودی - که شامل نیروهای ارتش و سپاه بودند - تپه شهدا را خالی کرده و به عقب برگشتند.^۱

رادیو صوت‌الجماهیر به نقل از اطلاعیه نظامی شماره ۲۲۳۵ ارتش عراق ادعا کرد نیروهای سپاه پنجم در ساعت ۲ بامداد ۱۹۸۶/۵/۲۲ (۱۳۶۵/۳/۱)، از بلندی ارتفاعاتی که در آن مستقر بودند به منطقه‌ای بین ارتفاع ۱۹۷۴ و کوه کردکور (گردمند) سرازیر شدند و توانستند ۷ گردان ارتش و سپاه ایران را منهدم کنند. در این اطلاعیه همچنین ادعا شده است نیروهای عراقی در یک حمله گازانبری دیگر، ۲ گردان نیروهای ایرانی را به محاصره درآوردند و با اجرای آتش سنگین به قلع و قمع آنها پرداختند.^۲

* شایان ذکر است واحد شنود قبل از شروع عملیات با استراق‌سمع بی‌سیم‌های عراقی، به نقل از مکالمات ارتش عراق چنین گزارش داد: «ساعت ۷ شب ۱۳۶۵/۲/۳۱ هم به آتشبارهای واحد توپخانه دستور داده شده که لوله توپ‌ها را به طرف یال چپ تپه شهدا تنظیم کنند. درعین حال ثبت تیر یال سمت چپ ارتفاع گردمند و منطقه دیگر - که برای ما ناشناخته بود - را اجرا کردند.» همچنین در ساعت ۴:۳۰ امروز (۱۳۶۵/۳/۱)، به نیروها آماده‌باش کامل داده شده و اوایل صبح تک دشمن روی یال تپه شهدا محتمل است. [سند شماره ۱۴۰۱۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش شنود، ۱۳۶۵/۳/۱]

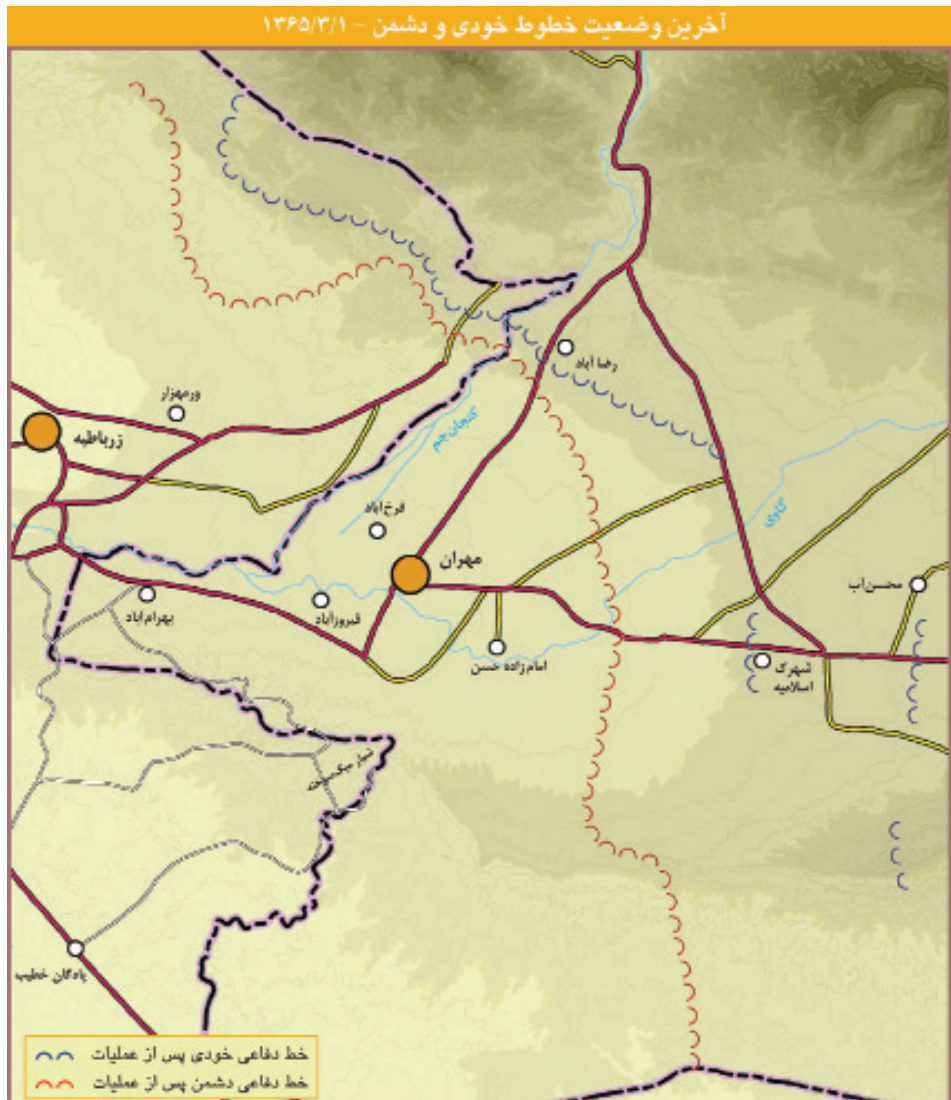
۵۱۱

تکذیب عملیات رزمندگان در منطقه فکه از سوی ارتش بعث، احتمال عقب‌نشینی نیروهای عراقی از بخش‌هایی از منطقه عمومی مهران به دلیل نداشتن توان کافی و بمباران مواضع دشمن در مهران از مهم‌ترین اخبار امروز مرتبط به این دو جبهه است.

بنابر اعلام قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص) در پی تهاجم اخیر نیروهای عراقی در منطقه عملیاتی فکه، رزمندگان با انجام اقدامات تاکتیکی و اجرای آتش پر حجم سلاح‌های سنگین علیه مواضع دشمن، نیروهای عراقی را که در معرض محاصره قرار داشتند، مجبور به فرار شتاب‌زده از اراضی اشغالی مذکور کردند. در جریان این عقب‌نشینی به تیپ‌های یک مکانیزه، ۳۴ زرهی، ۲۷ مکانیزه و ۵۱ مختلط لشکر یک ارتش عراق ضایعات سنگین وارد شد و بیش از دوهزار نفر از قوای عراقی زخمی یا کشته شدند و غنایم فراوانی به دست رزمندگان افتاد.^۳ خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از یک فرمانده نظامی در منطقه عملیاتی گزارش داد: نیروهای عراقی برای احتراز از نابودی کامل، مواضع اشغال‌شده را رها کرده و به عقب گریختند. باتوجه به اینکه منطقه رملی است، عقب‌نشینی دشمن بسیار عجولانه و توأم با سراسیمگی بود. از این رو، قوای دشمن علاوه بر تحمل تلفات زیاد، بخش‌هایی از تجهیزات خود را در منطقه نبرد به جای گذاشتند که این تجهیزات سالم به دست نیروهای خودی افتاد. در جریان این عقب‌نشینی ۳۹۰ کیلومتر مربع از منطقه اشغالی فکه آزاد شد.^۴ این در حالی است که خبرگزاری عراق ضمن رد هرگونه عملیات و درگیری در منطقه فکه، به نقل از یک مقام نظامی - بدون ذکر نام وی - گفت: «منطقه فکه از زمانی که نیروهای عراقی مواضع جدیدی را در این منطقه به تصرف خود درآورده‌اند، تاکنون شاهد هیچ‌گونه نبردی اعم از کوچک یا بزرگ نبوده است ... و حکام ایرانی بایستی درباره نبردهای جاری در مناطق شمالی جبهه که بزرگ‌ترین تلفات را متحمل شده‌اند، سخن بگویند.»^۵

از سویی بنا بر گزارش واحد اطلاعات قرارگاه نجف ۲ در جبهه مهران، نیروهای عراقی با وجود تقویت نیروی پیاده به استعداد یک گردان در تپه‌های غلامی و رضاآباد با هدف جلوگیری از حمله و پیشروی رزمندگان، تمهیداتی در نظر گرفته است و علاوه بر انجام اقدامات مهندسی تیپ ۷ زرهی را در اطراف مهران و هرمزآباد مستقر کرده که این تحرکات نشان‌دهنده هراس بیش از حد عراقی‌ها در گسترش به جناح چپ عملیات است و به علت نداشتن قوای پدافندی، احتمال عقب‌نشینی دشمن از خط فعلی متصور است.^۶

بنا بر اعلام ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی، جنگنده بمب‌افکن‌های نیروی هوایی مقارن ساعت ۵:۱۵ صبح امروز، محل تجمع نیروهای زرهی و پیاده عراق در منطقه مهران را بمباران و تلفات و خساراتی به نیروهای دشمن وارد کردند.^۷

۵۱۲

در جلسه امروز فرماندهان سپاه پاسداران و ارتش جمهوری اسلامی با تعدادی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی، محمد باقری مسئول اطلاعات نیروی زمینی سپاه پاسداران، از حملات زنجیره‌ای اخیر عراق موسوم به "استراتژی دفاع متحرک"، استعداد عملیاتی به کار رفته در این حملات، جبهه‌های در معرض تهدید و همچنین تدابیر و قدرت برنامه‌ریزی عراق برای عملیات‌های آینده گزارش داد.

این جلسه از ساعت ۱۶:۳۰، در ستاد قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص) با حضور حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی فرمانده عالی جنگ، محسن رضایی فرمانده کل سپاه، علی شمخانی فرمانده نیروی زمینی سپاه، سرهنگ جمالی جانشین فرمانده نیروی زمینی ارتش، سرهنگ مفید فرمانده رکن ۲ نیروی زمینی ارتش، محمد باقری مسئول اطلاعات این قرارگاه و جمعی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی آغاز شد و تا ساعت ۲۴ ادامه یافت. ابتدا محمد باقری درباره عملیات‌های متوالی عراق که از ۱۶ اسفند ۱۳۶۴ با حمله به منطقه عملیاتی والفجر ۹ آغاز و با تصرف شهر مهران در ۲۷ و ۲۸ اردیبهشت ۱۳۶۵ به اتمام رسید گزارش مبسوطی داد. وی در تشریح حمله عراق به مهران خاطر نشان کرد که واحدهایی از سپاه دوم این عملیات را علیه مواضع پدافندی لشکر ۲۱ حمزه و لشکر ۸۴ خرم‌آباد ارتش اجرا کردند* و سرمایه‌گذاری نسبتاً زیادی برای اجرای آن شد، به طوری که لشکر ۱۷، سه تیپ زرهی و حدود پنج تیپ پیاده را به کار گرفت و از چند محور با رعایت غافلگیری وارد عمل شد و منطقه‌ای به وسعت ۱۱۰ کیلومتر مربع، شامل شهر مهران را به تصرف درآورد که به نظر می‌رسد انگیزه عملیات در منطقه مهران یک هدف تبلیغاتی بود. به گفته باقری، «در مجموع عراقی‌ها در این عملیات ۱۷۰ گردان مختلط را به کار گرفتند و با نگاهی که ما به هویت یگان‌های دشمن و گسترش آنها داشتیم، متوجه شدیم از این استعداد ۷۴ گردانش (۴۰ درصد) از نیروهای آزاد ارتش بودند که در هیچ منطقه‌ای مسئولیت نداشتند و ۹۶ گردان (۶۰ درصد) از نیروهای در خط و احتیاط محلی بودند.» باقری در ادامه درباره وضعیت کنونی منطقه نبرد مهران افزود: دشمن برای حفظ منطقه مهران مجبور است ارتفاعات نمه‌کلان‌بو و دامنه آن یعنی ردیف ارتفاعات زالوآب را تصرف کند که در حال حاضر این ارتفاعات در اختیار نیروهای خودی است و این وضع، پدافند سنگینی را به دشمن در دشت تحمیل می‌کند؛ از این رو یا تجدید قوا می‌کند تا دوباره برای تصرف ارتفاعات زالوآب حمله کند یا مقداری عقب می‌رود که تسلط دید و تیر رزمندگان از بالای ارتفاعات زالوآب روی خطوطشان کاهش یابد و بتواند خطش را حفظ کند. در این عملیات تعداد زیادی از نیروهای دشمن کشته، زخمی یا اسیر شدند. همچنین ۵ فروند هواپیما و ۲۷ فروند بالگرد عراقی هدف پدافند هوایی قرار گرفته و سرنگون شدند و ۱۷۰ دستگاه تانک و نفربر آنها منهدم یا به غنیمت گرفته شد.

* پس از حمله نیروهای عراقی و عقب‌نشینی ارتش در این منطقه، نیروی زمینی سپاه پاسداران به سرعت تعدادی از یگان‌های خود را با هدف جلوگیری از پیشروی بیشتر دشمن و نیز بازپس‌گیری اراضی اشغال‌شده، به منطقه مذکور اعزام کرد.

باقری در پاسخ به این سؤال که آیا دشمن می‌تواند به مناطق دیگر حمله کند و تا چه زمانی قادر است به این حملات ادامه دهد؟ ابتدا به اطلاعات مشترک خود و سرهنگ مفید استناد کرد و با اشاره به نوشته‌ای که برای رؤیت حضار آن را به دیوار نصب کرده بود، گفت: «در جدولی که مشاهده می‌کنید استعداد کل ارتش عراق را سپاه به سپاه، ما همراه برادرمان جناب سرهنگ مفید بررسی دقیق کردیم که دشمن چه استعدادی از [نیروی] پیاده، زرهی و مکانیزه در خط و چه مقدار نیروی محلی دارد. ... دشمن در مجموع ۳۴۸ گردان پیاده و ۵۱ گردان تانک درگیر در خط دارد. همچنین ۶۴ گردان پیاده احتیاط محلی و ۶۱ گردان تانک و نفربر احتیاط محلی دارد.» وی با اشاره به جمع ارقام مندرج در جدول افزود: «در مجموع، کل نیروهای عراقی ۵۸۰ گردان پیاده و ۱۵۰ گردان تانک و نفربر برآورد شده که حدود ۶۰ گردان از آن، گردان‌های پیاده نیروهای جاش [محلی] شمال عراق یا جیش‌الشعبی یعنی نیروهای غیرسازمانی ارتش هستند که هم‌اکنون در خطوط مستقرند. و مابقی آنها (۵۲۰ گردان) نیروهایی هستند که هویتشان را گردان به گردان می‌شناسیم. ما حدود ۸۰ گردان پیاده و ۱۸ گردان تانک و نفربر را می‌شناسیم که در حال حاضر مشغول بازسازی‌اند یا آخرین واحدهای باقیمانده عملیات والفجر ۸ هستند که در حال بازسازی هستند؛ مثل لشکر ۸ پیاده کوهستانی، لشکر ۱۱ پیاده، واحدهایی از لشکر ۶ زرهی و ۳ زرهی... لذا با جمع و تفریقی که کرده‌ایم این نتیجه را گرفتیم که نیروهای آزاد فعلی ارتش عراق شامل ۹۰ گردان پیاده و ۲۰ گردان تانک و نفربر است که هم‌اکنون در هیچ نقطه‌ای مسئولیتی ندارند. همچنین دشمن ۶۴ گردان پیاده احتیاط محلی در خطوط مقدم دارد که می‌توانند عملیات انجام دهند. ... با این وجود به‌رغم [در اختیار داشتن] بعضی از مناطق حساس مثل دشت مهران به واحدهای زرهی‌اش از ترس حملات ما دست نمی‌زند، لیکن در مجموع با حدود ۲۰۰ گردان پیاده و ۳۰ گردان تانک و نفربر می‌تواند به عملیات‌هایش ادامه دهد.»^۸

۵۱۳

در ادامه جلسه فرماندهان سپاه و ارتش با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، برخی عوامل مؤثر در توانمندسازی ارتش عراق و احتمال دور تک عراق در شمال غرب و جنوب مورد بررسی قرار گرفت. در این زمینه محمد باقری مسئول واحد اطلاعات نیروی زمینی سپاه، ضمن تشریح توانمندی عراق گزارش خود را در قالب ۶ محور قدرت و توان بازسازی، مدت زمان بازسازی، چگونگی به‌کارگیری نیروهای بازسازی‌شده، آموزش کادر افسری، تعداد مراکز آموزشی و گنجایش آنها و توان عملیاتی ارائه کرد. به گفته وی از آنجا که بسیاری از یگان‌های پیاده رزمی بین ۴۰ تا ۶۰ درصد منهدم شدند، یگان‌های آسیب‌دیده سریع به پادگان‌ها، از جمله پادگان ناصریه منتقل شده تا در آسایش و در مدت ۹۰ روز بازسازی شوند. در طول این دوره، هم نیروی کادر یگان آسیب‌دیده، اعم از افسر و سرباز و هم امکانات و تجهیزات مورد نیاز جایگزین می‌شوند. در مورد واحدهای زرهی

و توپخانه، با وجود حضور مستمر در جبهه ۳۰ درصد استعداد سازمانی هر واحد همواره در پادگان استقرار یافته است، یعنی اگر یک تیپ زرهی حدود ۱۲۰ یا ۱۳۰ دستگاه تانک و نفربر دارد، در پادگان ۴۰ دستگاه با خدمه در اختیار دارد. شیوه دیگر بازسازی یگان‌ها این گونه است که واحدهای آسیب دیده را به مناطق پدافندی غیر حساس که احتمال عملیات ازسوی رزمندگان ما بسیار کم است، منتقل می‌کند و دو ماه به آنها فرصت بازسازی و جایگزینی نیرو می‌دهد. این رویه حتی برای یگان‌هایی که ۱۰ تا ۴۰ درصد آسیب دیده‌اند، عمل می‌شود. به طوری که هم‌اکنون در محور دریاچه نمک، محور فاو - بصره و جاده البحر برخی از این یگان‌های بازسازی شده، حضور دارند.

باقری درباره برنامه جایگزینی نیروها و آموزش آنها گفت: «تحقیقاتی که در این باره تاکنون انجام داده‌ایم بیانگر این است که دوره آموزشی افسری که تا قبل از جنگ ۳ یا ۴ سال بوده، اکنون به یک سال و نیم تقلیل یافته و در هر دوره بین ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ نیروی کادر تربیت می‌کند. در هر سال تعداد ۲۰۰ تا ۲۵۰ نفر افسر در رده فرماندهی تربیت می‌کند و به طور کلی توان جایگزینی کادر افسری اش حداقل ۲۷۰۰ و حداکثر ۵۷۰۰ نفر در یک سال است.

ارتش عراق در حال حاضر حدود ۱۰ مرکز آموزشی دارد که هر مرکز ۵۰۰۰ نفر گنجایش دارد و اگر روی ارتش فشار باشد، ممکن است بتواند نیروهای آموزشی را به بیش از این افزایش دهد. بدین ترتیب در دو ماه و نیمی که عملیات‌های اخیر را انجام داده و ۲۰۰ گردانش ضربه دیده، قادر بود مجدداً بازسازی و آماده عملیات نماید و این نشان می‌دهد که با روند درپیش گرفته قادر است در طول یک ماه، چهار عملیات محدود با استعداد ۸ گردان و یک عملیات نیمه گسترده در حد ۳۰ گردان در هر ماه انجام دهد.» مسئول اطلاعات نیروی زمینی سپاه در ادامه به محورهایی که احتمال حمله عراق در آنها بیش از سایر جبهه‌ها است اشاره کرد و افزود: «مناطق که دشمن احتمالاً در آنجاها قصد عملیات دارد شامل منطقه حاج عمران، منطقه سورکوه، هزارقله، مله‌خور و منطقه قلاویزان تا قصر شیرین است که به صورت عملیات نیمه گسترده انجام می‌گردد. منطقه گلنت و کوه‌نوری در سردشت، در مناطقی دیگر نظیر سومار، میمک و هلاله و در منطقه مریوان که انجام عملیات نسبتاً محدود در آن متصور است و سرانجام اینکه در منطقه مهران با هدف تصرف ارتفاعات نمه‌کلان‌بو که احتمالاً ظرف ۲۰ روز آینده انجام خواهد داد که در این صورت خطوط پدافندی بسیار زیادی را به ما تحمیل می‌کند.» باقری در خصوص مناطق حساس عملیاتی جبهه‌های جنوب که می‌تواند هدف حمله دشمن و تهدید جدی برای جبهه خودی قرار گیرد، اظهار داشت: «در منطقه سپاه چهارم، جبهه جزایه مورد تهدید است و دشمن در آنجا تمرکز زرهی دارد. سپاه ششم عراق در منطقه پد خندق قصد حمله دارد. در جزیره جنوبی خیبر سپاه سوم به نظر می‌رسد [قصد اجرای] عملیات محدود به روش قبلی و به صورت لاک‌پشتی [را دارد] همچنین در روزهای اخیر ماهر عبدالرشید همراه ۳۰ سرهنگ از مناطق ام‌الرصاص، شلمچه و جزیره مینو بازدید کردند، ضمن آنکه ۸ پناهنده عراقی در این منطقه، گفته‌اند در منطقه شایع

شده که از منطقه ام‌الرصاص عملیات خواهند کرد* و اگر چنین حمله‌ای کند و بتواند پشت نهر جروف پدافند کند، در این صورت آبادان از دو طرف در معرض تهدید قرار می‌گیرد.»

باقری باتوجه به اهمیت جبهه فاو و استعداد دشمن در آن منطقه گفت که احتمال دارد دشمن در منطقه فاو عملیاتی گسترده اجرا کند. در حال حاضر استعدادی در حدود ۸ تیپ پیاده و یک تیپ زرهی مکانیزه (استعدادی از لشکر گارد ریاست جمهوری و لشکرهای ۶، ۳، ۲، ۷ و ۵) در این منطقه استقرار دارند، یعنی خط خیلی شلوغی است. ارتش عراق هم اکنون در حد ۲ لشکر در خط و ۴ لشکر در احتیاط منطقه دارد. در همین سه روز گذشته، با حدود ۳۰ فروند قایق قصد نزدیک شدن به پایگاه موشکی را داشت که نیروهای ناوتیپ کوثر با آنها درگیر شدند.

وی در پاسخ به سؤال حسن روحانی رئیس کمیسیون دفاع مجلس شورای اسلامی و نماینده فرماندهی قرارگاه خاتم الانبیا^(ع)، درباره توان برنامه‌ریزی عملیاتی عراق خاطر نشان کرد: «یکی از عمده‌ترین اهداف عراقی‌ها این است که ما را در طول خط مرزی درگیر کنند و خط پدافندی ما را در فاو تضعیف کنند تا در یک فرصت مناسب بتوانند در این منطقه عملیات کنند. آنها اخیراً از خاکریزهایشان بیرون می‌آیند و زمین جلوی خودشان را بررسی و آزمایش می‌کنند و در مصاحبه‌های اخیر اعلام کردند که منتظر خشک شدن زمین، برای حمله هستند. چیزی که حدود ۲۰ تا ۳۰ روز دیگر متصور است. البته در این مورد بستگی به اقدام ما دارد که چه ضرباتی را به خطوط دشمن بزنیم.»

باقری در خاتمه جلسه، دلیل سرعت عمل دشمن برای طرح‌ریزی عملیات را مورد توجه قرار داد و گفت: «هر سپاه عراق میزان کادر مدیریتی که دارد حداقل به اندازه یک سپاه یا یک [سازمان] نیروی زمینی ارتش ما می‌باشد. یعنی هر سپاه عراق مجزا می‌تواند یک عملیات را مدیریت کند. ستاد کل عراق فقط به آنها می‌گوید مثلاً نیروی هوایی ۲۰۰ سورتی پرواز و هوانیروز روزی ۱۵۰ سورتی پرواز برای بمباران سهمیه دارید. مهمات هم که نامحدود است. بروید و فلان جا را هم باید بگیرید. آن سپاه می‌رود طراحی عملیات می‌کند. [به همین دلیل] آنها می‌توانند ظرف یک ماه، پنج عملیات انجام دهند.»

وی افزود: «به نظر من بعد از عملیات والفجر ۸ این تصمیمات را گرفته و با این استعدادی که از خود نشان داده می‌تواند سریع نتیجه‌گیری و عمل کند. ... و برای هیچ کدام [از اهداف] محدودیتی ندارد.»**۹

* به دنبال افزایش فرار و پناهندگی نظامیان عراقی به ویژه در جبهه‌های جنوب، فرماندهی نظامی بصره از نیروهای امنیتی - عملیاتی خواست کنترل شدیدی در رفت و آمدها و تماس‌های تلفنی نظامیان به خصوص سربازان مسلمان کرد اعمال کنند. روزنامه کیهان در شماره امروز خود این خبر را به نقل از گزارش واحد خبر مجلس اعلاى انقلاب اسلامی مستقر در منطقه عملیاتی فاو با استناد به نامه محرمانه شماره ۲۱۵ مورخ ۲۴ ژوئیه ۱۹۸۵ (۱۳۶۴/۵/۲)، فرماندهی نظامی بصره درج کرده است. [روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۱۸]

** لازم به توضیح است که اضافه شدن ۲ ماه به خدمت نیروهای مشمول نظام وظیفه عمومی، تعیین سیاست کلی جنگ و لزوم فعالیت مؤثر در حوزه پدافند و آفند از تصمیمات گرفته شده در این جلسه بود. حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی گزارش این جلسه را شامگاه روز جاری، به اطلاع آیت‌الله خامنه‌ای رئیس شورای عالی دفاع رساند. [اکبر هاشمی رفسنجانی، اوج دفاع (کارنامه و خاطرات سال ۱۳۶۵) به اهتمام عمار هاشمی، تهران: نشر معارف انقلاب، چاپ هشتم ۱۳۸۹، ص ۱۰۵]

۵۱۴

هم‌زمان با عملیات‌های اخیر عراق، اعضای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) بر فعالیت خود در نوار مرزی، مناطق مرکزی استان کردستان و پشت‌جبهه افزوده‌اند. از سوی دیگر در نتیجه درگیری‌های نیروهای نظامی با عناصر ضدانقلاب، در شهرهای شمال غرب کشور دو طرف متحمل تلفات و خساراتی شدند.

در پی افزایش تردها و فعالیت‌های اعضای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) در کردستان در یک ماه اخیر (۱۳۶۵/۲/۱ تا ۱۳۶۵/۳/۱)، واحد اطلاعات ستاد ناحیه کردستان اهم فعالیت این سازمان را چنین اعلام کرد: اقدامات سازمان در نوار مرزی شامل مین‌گذاری، ملاقات با تیم‌های عملیاتی و شناسایی و هواداران خود در شهرهای مرکزی استان مانند سقز، دیواندره و سنندج و تردد در قالب گروه‌های صد نفر به بالا است و در مناطق پشت‌جبهه مانند قروه و بیجار تردد آنان در تیم‌های ۱۰، ۱۲ نفر می‌باشد که اغلب با آزار و اذیت مردم توأم است.^{۱۰} شهربانی استان کردستان نیز اعلام کرد در نتیجه درگیری نیروهای خودی و اعضای گروهک دمکرات در روستاهای سوء و برزآوا از توابع ژاوهرود سنندج، یک نفر از عوامل دمکرات کشته شد.^{۱۱}

همچنین بنا بر گزارش قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع)، عناصر دمکرات به پایگاه نیروهای خودی در گرگول بالا از توابع نقره حمله و ۳ تن را شهید و ۶ نفر را مجروح کردند. در همین حال، در درگیری‌های دیگر که در طول ۷۲ ساعت اخیر، در منطقه خال‌دلیل از توابع مهاباد و کهنه‌لاهیجان و کلوسه از توابع سردشت رخ داد، ۳ تن از نیروهای خودی شهید و ۲ تن مجروح شدند و از عناصر ضدانقلاب یک نفر زخمی شد. گزارش قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) همچنین حاکی است در هفته اخیر، ۷ تن از اعضای گروهک کومه‌له و دمکرات در شهرهای صائین‌دژ، سقز و نقره خود را تسلیم نیروهای خودی کردند.^{۱۲}

۵۱۵

در حالی که ارتش رژیم بعثی برای پاسخ به حملات اخیر حزب دمکرات کردستان عراق در تدارک حمله به معارضین کرد است، مسئولان احزاب کرد جلسه‌ای برای تفاهم و همکاری بیشتر برگزار کردند.

به دنبال افزایش تهاجمات معارضین کرد عراقی در ماه‌های اخیر علیه مواضع نیروهای ارتش بعثی عراق در استان‌های شمالی این کشور که علاوه بر تحمیل تلفات و خسارات به نظامیان بعثی، آزادسازی بخشی از مناطق تحت تسلط آنها را در پی داشت، ارتش بعث پس از هر حمله، به شدت به سرکوب معارضین اقدام کرد. در همین زمینه امروز، نماینده حزب دمکرات کردستان عراق در نامه‌ای به فرمانده گردان ۱ تیپ ۳ نوهه ارتش اعلام کرد که دشمن بعثی برای یک حمله گسترده علیه نیروهای این حزب (در شاخه یک) در حال تدارک و آماده‌سازی است و هم‌اکنون تجمع و تحرک بزرگی را آغاز و ده‌ها بالگرد و چندین گردان توپخانه را آماده کرده است.^{۱۳} باین حال، بنا بر خبر رسیده از پایگاه سردشت، امروز، ملاقاتی بین افراد یکتی (حزب اتحادیه میهنی کردستان عراق) با اعضای گروه پرچم انقلاب در روستای دوله گرم برگزار شد.^{۱۴} در این جلسه دو طرف بر سر موضوعات موردعلاقه - که درباره آنها توضیحی داده نشده است - به تفاهم رسیده‌اند.^{۱۵}

۵۱۶

هم‌زمان با عزیمت نیروهای داوطلب مردمی از شهرهای مختلف کشور به جبهه‌های جنگ، امروز دولت بخشنامه‌ای را در مورد افراد داوطلب نهادها و سازمان‌های دولتی صادر کرد.

امروز، معاونت نخست‌وزیر در هماهنگی و نظارت بر امور دفاعی با صدور بخشنامه‌ای نحوه هماهنگی و ارتباط نیروهای داوطلب اعزامی وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، ارگان‌های دولتی و نهادهای انقلاب اسلامی با سپاه پاسداران را اعلام کرد. بنا بر گزارش روابط عمومی نخست‌وزیری، در این بخشنامه چگونگی اعلام وضعیت داوطلبان برای تعیین تکلیف و نحوه مراجعه آنان برای خدمت در جبهه‌های جنگ مشخص و بر هماهنگی‌های لازم ستاد امور جنگ وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، ارگان‌ها و نهادهای انقلابی با واحد بسیج مستضعفین سپاه پاسداران برای آموزش نظامی کارکنان دولت تأکید شده است.^{۱۶*}

همچنین به دنبال استقبال نیروهای داوطلب مردمی برای حضور در جبهه‌ها، سرپرست ستاد جنگ استان لرستان در جهرم اعلام کرد که از ابتدای سال جاری تاکنون، بیش از ده‌هزار نفر از شهرهای مختلف این استان که یک میلیون و سیصد هزار نفر جمعیت دارد، به جبهه‌ها عزیمت کرده‌اند.^{۱۷}

روزنامه *ایر* امروز، به نقل از سرپرست ستاد امداد و پشتیبانی جنگ اداره کل آموزش و پرورش استان گیلان نوشت که از آغاز جنگ تحمیلی تاکنون، بالغ بر ۱۵ هزار دانش‌آموز داوطلبانه به جبهه‌ها اعزام شده‌اند. ضمن آنکه دانش‌آموزان گیلانی در این مدت بیش از ۷۵ میلیون ریال کمک نقدی و غیرنقدی به جبهه‌ها اهدا کرده‌اند. گفتنی است که ۸۰ تن از دبیران این استان با حضور در مجتمع‌های آموزشی در مناطق تپ قدس سنندج، لشکر امام علی^(ع) باختران و اهواز به منظور تقویت بنیه علمی دانش‌آموزان رزمنده، مشغول تدریس شده‌اند.^{۱۸}

۵۱۷

معاون سیاسی نخست‌وزیر که در رأس هیئتی به فرانسه سفر کرده است، امروز، علاوه بر دیدار با وزیر امور خارجه فرانسه، در یک مصاحبه مطبوعاتی، ضمن تأکید بر خواسته‌های ایران از فرانسه از جمله اعلام بی‌طرفی فرانسه در جنگ ایران و عراق، هرگونه ارتباط ایران با گروگان‌گیران فرانسوی در لبنان را مردود دانست. در مقابل مقامات فرانسوی عراق را کشوری دوست برشمرده و تغییر رویکرد سیاسی ضدعراق را نفی کردند.

* با تشکیل گردان‌های قائم که بنیان آن را سپاه پاسداران نهاد صبح امروز، جلسه ستاد پشتیبانی جنگ استانداری یزد با حضور استاندار، فرمانده سپاه یزد، نماینده امام در جهاد و نماینده امام‌جمعه یزد برگزار و تصمیماتی بدین شرح اتخاذ شد:

۱. هر ۴۵ روز یک‌بار ۳۰۰ نفر از کارمندان به گردان قائم اعزام شوند.
۲. در حد مقدور وسایل تدارکاتی گردان قائم از طریق ادارات دولتی استان و ستاد پشتیبانی جهاد سازندگی استان تأمین شود.
۳. کارمندان اعزامی از سوی واحد بسیج سپاه پاسداران فقط از طریق گردان قائم روانه جبهه شوند.
۴. در آینده نزدیک مدت مأموریت گردان از ۴۵ روز به دو ماه افزایش یابد. [سند شماره ۳۸۶۸۲۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: استانداری یزد، ۱۳۶۵/۳/۵]

علیرضا معیری معاون سیاسی نخست‌وزیر، عصر امروز، با ژان برنارد ریمون وزیر امور خارجه فرانسه، دیدار و پیام کتبی علی‌اکبر ولایتی وزیر امور خارجه ایران را تقدیم وی کرد. در این ملاقات که مقامات ارشد سیاسی وزارت امور خارجه فرانسه نیز حضور داشتند روابط دوجانبه ایران و فرانسه و جنگ ایران و عراق مورد بررسی و گفت‌وگو قرار گرفت. گفتنی است دور اول مذاکرات معاون سیاسی نخست‌وزیر با وزیر امور خارجه فرانسه روز سه‌شنبه (۱۳۶۵/۲/۳۰) انجام شده بود. معیری همچنین با ژان کلود لوئه رئیس کمیسیون خارجی مجلس ملی فرانسه، دیدار کرد. در این دیدار روابط دوجانبه و اوضاع سیاسی منطقه و تهدیدات امریکا علیه کشورهای اسلامی به‌خصوص لیبی و سوریه بررسی شد.^{۱۹}

معاون سیاسی نخست‌وزیر امروز صبح، با شرکت در یک نشست مطبوعاتی به تشریح مباحث مطرح شده در مذاکرات خود با مقامات فرانسوی پرداخت. به نوشته روزنامه جمهوری اسلامی معیری «با اشاره به جنایات مکرر رژیم بعث عراق، از جمله استفاده از سلاح شیمیایی، حمله به مناطق مسکونی، [حمله به] کشتی‌های تجاری در خلیج فارس و همچنین حمله اخیر عراق به یک فروند هواپیمای غیرنظامی و قطار مسافربری، خواستار بی‌طرفی فرانسه در جنگ تحمیلی شد و افزود: ما امیدواریم فرانسه از صدور سلاح جدید برای رژیم عراق خودداری کند.» معاون سیاسی نخست‌وزیر در مورد تروریست‌هایی که دستشان به خون مردم بی‌گناه ایران آغشته است و پس از فرار در خاک فرانسه پناه گرفته‌اند، اظهار داشت: «ما به قانون پناهندگی در فرانسه احترام می‌گذاریم، لیکن افراد ضدانقلابی را که ما از آنها یاد می‌کنیم به هیچ وجه، ویژگی پناهندگی سیاسی را نداشته و حتی طبق قوانین فرانسه آنها نبایستی اجازه فعالیت سیاسی داشته باشند.» معیری با اشاره به وجود قانون استرداد مجرمان بین فرانسه و ایران گفت: «افکار ملت ما نمی‌تواند بپذیرد افرادی که فرزندانشان و شخصیت‌هایی را که نمایندگان آنها بوده‌اند، به قتل رسانده‌اند در فرانسه پذیرفته شده و به آنها اجازه اقامت داده شود.»

وی درباره موضوع اختلاف مالی ایران و فرانسه بر سر اعطای وام یک میلیارد دلاری ایران به کمیساریای انرژی اتمی فرانسه گفت: «در این خصوص مذاکرات کارشناسی بسیاری صورت گرفته، مقامات فرانسوی قول داده‌اند هر چه سریع‌تر این مسئله را حل کنند.»

معیری در پاسخ به سؤالات متعدد درباره گروگان‌های فرانسوی در بیروت افزود: «ما کاملاً با گروگان‌گیری مخالف بوده و آن را در هر نقطه از جهان محکوم می‌کنیم. مسئله گروگان‌گیری فرانسوی‌ها در لبنان ارتباطی با جمهوری اسلامی نداشته، مشکل فرانسه در لبنان می‌باشد، لذا بایستی با دولت همان کشور نیز حل و فصل گردد. مع‌ذک ما به لحاظ اعتقاداتمان نهایت تلاش خود را در جهت آزادی کسانی که به گروگان گرفته شده‌اند، انجام خواهیم داد.» معاون سیاسی نخست‌وزیر در پاسخ به این سؤال که چه نکات ملموسی در روند عادی‌سازی روابط بین ایران و فرانسه وجود دارد، گفت: «با روی کار آمدن دولت آقای شیراک، ما شاهد نکات مثبتی [در سطح روابط] بوده‌ایم. اما احساس می‌کنیم آقای شیراک توجه خاصی به موقعیت استراتژیک ایران در منطقه دارد و سخنرانی وی در مجلس ملی فرانسه مؤید این مطلب می‌باشد و ضمناً با حرکاتی که مشاهده شده است ما فکر می‌کنیم مسائل فی‌مابین می‌تواند هر چه زودتر به راه‌حل‌هایی منتهی شود.»

معیری درباره تهدیدهای امریکا علیه سوریه و ایران بعد از حمله به لیبی گفت: «شرایط ایران و لیبی کاملاً متفاوت است و ما بعید می‌دانیم که اقدامی از سوی امریکا علیه ایران صورت گیرد زیرا این موضوع برای امریکا بسیار گران تمام خواهد شد.» وی افزود: «ما احساس می‌کنیم که تهدیدهایی به‌طور هماهنگ از سوی امریکا و اسرائیل علیه کشور دوست سوریه وجود دارد و ما همواره در کنار برادران سوری خود خواهیم بود.» بنا بر گزارش روزنامه جمهوری اسلامی، معاون سیاسی نخست‌وزیر بر موضع ایران در «داشتن روابط هم‌جواری با کشورهای منطقه و به‌طور کلی تمامی کشورهای دنیا بجز سه کشور امریکا، رژیم اشغالگر قدس و رژیم نژادپرست افریقای جنوبی» تأکید کرد.^{۲۰}

خبرگزاری فرانسه درباره این نشست مطبوعاتی چنین گزارش داد: «علیرضا معیری معاون نخست‌وزیر ایران، امروز در پاریس طی یک کنفرانس مطبوعاتی اعلام کرد ایران از فرانسه خواسته است تا مخالفانی را که دست‌هایشان به خون آلوده است مسترد نماید. ... وی خاطر نشان ساخت که پرونده‌ها و مدارکی از طریق سفارت فرانسه در تهران و هیئت ایرانی در فرانسه در اختیار مقامات قضایی و سیاسی فرانسه قرار گرفته است. ... معاون نخست‌وزیر ایران تصریح کرد که وی از مقامات فرانسوی خواسته است تا قرارداد نظامی جدیدی با عراق امضا نکنند و یک بی‌طرفی مثبت را در جنگ ایران و عراق حفظ کنند. وی همچنین خاطر نشان ساخت که فرانسه قول داده است که هرچه سریع‌تر اختلاف مالی فرانسه و ایران را حل کند [وی درباره موضوع گروگان‌ها] گفت: ایران هیچ‌گونه روابطی با یک گروه گروگان‌گیر (هر گروهی که باشد) یا با یک تلفن‌کننده ویژه برای اعلام پیام ندارد، اما از نفوذ خود استفاده خواهد کرد. همان‌طور که برای آزادی گروگان‌های روسی از نفوذ خود استفاده کرده است. ... [معیری] اظهار داشت سفرش به فرانسه در مجموع مثبت بوده است و گفت وگوها در یک جو دوستانه و تفاهم‌آمیز انجام شده است. وی با توجه به این مسئله که فرانسه برای عادی‌شدن روابطش با ایران تمایل نشان داده است، اظهار داشت: تهران شاهد برخی نقاط مثبت بوده است و نخست‌وزیر جدید فرانسه توجه خاصی به اوضاع استراتژیک ایران دارد. ... وی در رابطه با برخوردهای اخیر میان سوریه و جنبش شیعه لبنان طرف‌دار ایران (حزب‌الله) گفت که مشکلات کوچکی وجود دارد، اما وی نوع این مشکلات را مشخص نکرد.

وی گفت: این مشکلات هیچ ارتباطی با روابط ایران و سوریه که همچنان حسنه است، ندارد.^{۲۱} در همین حال، ژاک شیراک نخست‌وزیر فرانسه ضمن اعلام آمادگی برای عادی‌سازی روابط با ایران گفت: «این [دیدارها و مذاکرات] بدان معنی نیست که [فرانسه] سیاست خود را در قبال عراق که یک کشور متحد و دوست است مورد تجدیدنظر قرار دهد.» به گزارش خبرگزاری فرانسه، شیراک که در یک مهمانی ناهار در انجمن مطبوعات دیپلماتیک سخن می‌گفت تصریح کرد که به اطلاع معاون نخست‌وزیر ایران رسانده این مسئله که تغییری در روابط خود با بغداد را در نظر داشته باشد، مطرح نیست. وی در عین حال تصریح کرد: «به‌زودی تدابیری جهت ممانعت از انجام فعالیت‌های مخالف رژیم مستقر در تهران توسط پناهندگان ایرانی در فرانسه اتخاذ خواهد شد.» شیراک افزود: «آنچه را که می‌توان انجام داد مورد بررسی قرار خواهیم داد تا از برخی افراط‌کاری‌ها جلوگیری به عمل آوریم و

به پناهندگان ایرانی، [موضع] بی طرفی را که باید در خاک فرانسه حفظ و رعایت کنند، تحمیل کنیم.» نخست‌وزیر فرانسه درباره مسائل مالی بین ایران و کشورش گفت: «پاریس آماده است که کارشناسانی از دو کشور گردهم آیند تا یک راه‌حل عادلانه و قابل قبول برای این اختلاف بیابند.»^{۲۲}

در همین حال، روزنامه *الاتحاد* در این باره نوشت: فرانسه آمادگی دارد که دو شرط ایران شامل ایجاد شرایط سخت برای فعالیت‌های ضدایرانی و بازپرداخت بدهی به ایران را بپذیرد، اما حاضر نیست در روابط گسترده با عراق تجدیدنظر کند.^{۲۳}

رادیو اسرائیل نیز با اشاره به مباحث مطرح شده در نشست مطبوعاتی معیری به موضوع درخواست ایران برای استرداد عناصر تروریست به خصوص اعضای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) پرداخت و گفت: «مقامات دولت پاریس می‌گویند در سال ۱۹۷۴، بین فرانسه و رژیم سلطنتی ایران قرارداد استرداد مجرمین امضا گردیده، [اما] فرانسه به اصل حمایت از پناهندگان سیاسی وفادار است و این درخواست حکومت اسلامی را نخواهد پذیرفت. باین‌همه گزارش‌های قبلی حاکی از آن بود که آقای مسعود رجوی و هم‌زمانش ممکن است مرکز فعالیت‌های خود را از پاریس به اردن منتقل سازند.»^{۲۴}

۵۱۸

سفیر ایران در سازمان ملل متحد اتهام پلیس فدرال آمریکا به او در مورد سرقت یک بارانی از مغازه‌ای در نیویورک را توطئه‌ای از پیش طراحی شده خواند.

امروز، پس از گذشت دو هفته از این موضوع که سعید رجایی خراسانی سفیر ایران در سازمان ملل متحد، برای خرید یک بارانی به فروشگاه‌های نیویورک رفته بود، مطبوعات آمریکا و سایر رسانه‌های اروپایی در اقدامی هماهنگ و همسو یک جنجال رسانه‌ای علیه وی به اتهام سرقت به راه انداختند. به گزارش خبرگزاری فرانسه، رجایی خراسانی امروز، در مصاحبه‌ای مطبوعاتی ضمن رد کلیه اتهامات، پلیس آمریکا (اف.بی.آی) را به تدارک عملیاتی روانی علیه خود متهم کرد و این سناریو را یک ماجرای از قبل طرح‌ریزی شده دانست. به گفته وی این موضوع روز ۱۷ اردیبهشت ماه روی داد، ولی روز چهارشنبه (دیروز) به مطبوعات آمریکا کشیده شد و از آن به شدت بهره برداری کردند. رجایی خراسانی گفت: «وی در آن روز برای خرید بارانی به یکی از فروشگاه‌های مردمی محله منهتن رفته بود و پس از امتحان چند بارانی، برای مشاهده خود در یک آینه واقع در چند متری قسمت فروش بارانی‌ها می‌رود. در این هنگام توسط دو پلیس فروشگاه دستگیر می‌شود و بعداً یک نماینده اف.بی.آی نیز به آنها ملحق می‌شود.» به گفته رجایی خراسانی «نماینده اف.بی.آی ابتدا وی را به قصد سرقت بارانی (که قیمت آن ۹۹/۹۹ دلار بوده) متهم کرده و بعداً با پافشاری خواستار همکاری وی در زمینه شغلی شده است. در مقابل امتناع آقای خراسانی، وی به افشای آنچه که در فروشگاه روی داده تهدید شده است.»^{۲۵}

رادیو آمریکا نیز به نقل از رجایی خراسانی گفت: «[این اتفاق] حداقل یک سوء تفاهمی بود و بدون شک مأمور اداره آگاهی آمریکا سعی می‌کرد که از موضوع بهره‌برداری کند. وی افزود قصد مأمور

پلیس این بود که مرا تحت فشار قرار دهد. ... او می‌خواست تماس خود را حفظ کند شاید برای اینکه بعداً جهت تحویل اطلاعات، از موضوع سوءاستفاده به عمل آورد.» رادیو آمریکا در ادامه به نقل از سخنگوی اداره پلیس فدرال آمریکا گفت: مأموران حفاظت ملاحظه کردند که سفیر ایران یک بارانی را به تن کرده و در شرف خارج شدن از مغازه بود. درعین حال، سخنگوی اداره آگاهی آمریکا افزود که در مورد اظهار نظر سفیر ایران درباره رفتار مأمور رسمی آن اداره، اظهار نظر نمی‌کند.^{۲۶}

۵۱۹

معاون سیاسی وزارت امور خارجه در سفر به مجارستان با مقامات آن کشور دیدار و درباره روابط دوجانبه ایران و مجارستان، برخی مسائل جهانی و جنگ ایران و عراق گفت‌وگو کرد. وزارت امور خارجه در بولتن گزارش مستقیم به جزئیات سفر شیخ الاسلام معاون سیاسی وزارت امور خارجه، به مجارستان و دیدار با مقامات این کشور* اشاره کرده و نوشته است: «در دور اول مذاکرات با ناچ در خصوص روابط دوجانبه و زمینه‌سازی سفر آقای نخست‌وزیر (میرحسین موسوی) که قرار است بنا به دعوت لازار [نخست‌وزیر مجارستان] صورت گیرد گفت‌وگو شد. طرف ایرانی همچنین درباره امکان کار روی پروتکل‌هایی در خصوص برنامه مبادلات فرهنگی (علمی، فنی، دانشگاهی، هنری) و در خصوص همکاری رسانه‌های عمومی دو کشور (رادیو، تلویزیون و خبرگزاری‌ها) و تفاهم‌هایی برای گسترش مناسبات اقتصادی و دفاعی گفت‌وگو کردند. در دور دوم مذاکرات به مسائل جهانی از جمله حمله آمریکا به لیبی، مسائل مرتبط با حضور شوروی در افغانستان، سیاست‌های گورباچف** و جنگ ایران و عراق پرداخته شد.»

* دیدار از مجارستان بنا به دعوت گابور ناچ معاون سیاسی وزارت امور خارجه مجارستان و در پاسخ به دیدار ۶ ماه پیش وی صورت گرفت در این دیدار شیخ الاسلام دو دور مذاکره با همتای خود و همچنین مذاکراتی با پیتر وارکونی وزیر امور خارجه و هنتی وزیر دارایی (رئیس مجاری کمیسیون مشترک اقتصادی) و وزیر تجارت خارجی مجارستان انجام داد و در ملاقات با جرج لازار نخست‌وزیر مجارستان پیام کتبی میرحسین موسوی نخست‌وزیر جمهوری اسلامی ایران را به وی تحویل داد. در این پیام بر شکست محتوم صدام در جنگ با ایران تأکید شده است. جرج لازار سفر آینده نخست‌وزیر جمهوری اسلامی ایران به مجارستان را بسیار با اهمیت تلقی کرد و گفت: ما آماده‌ایم مقدمات لازم برای هر چه بیشتر موفق بودن این سفر را فراهم سازیم و لازم است هیئت‌های کارشناسی با تماس با یکدیگر و با تشکیل کمیسیون مشترک اقتصادی مقدمات این سفر را فراهم سازند. ** در این مذاکرات گابور ناچ دیدگاه‌های جدید و قابل تأمل را درباره سیاست‌های گورباچف رهبر شوروی، که به‌تازگی (آبان‌ماه ۱۳۶۴)، قدرت را در اتحاد جماهیر شوروی به دست گرفته است، بیان کرد. به گزارش مندرج در بولتن وزارت امور خارجه، ناچ بر حسن روابط بوداپست و مسکو صحه گذاشته و تأکید کرد: روابط ما با گورباچف خوب است، زیرا تفکرات گورباچف بیشتر به ما نزدیک است. البته در داخل ارتش شوروی مخالفت‌هایی علیه گورباچف وجود دارد، با روش‌هایی که وی اعمال می‌کند ممکن است نتواند با آمریکا به یک توافق یا صلح نسبی دست یابد و مخالفان نظامی‌اش رشد و تقویت خواهند یافت. نظامیان معتقدند روش‌های گورباچف، شوروی را در مقابل آمریکا ضعیف می‌کند و نتیجه دیگری ندارد. وی اضافه کرد در حال حاضر توان اقتصادی و تکنولوژی شوروی قادر به رقابت تسلیحاتی با آمریکا نیست. ناچ همچنین خاطر نشان کرد که کارهایی که گورباچف می‌کند در سوسیالیسم معمول وجود ندارد و لذا اگر موفق نشود مشکل برایش پیش خواهد آمد و زمینه مخالفت علیه او فراهم خواهد شد. [سند شماره ۲۱۲۴۴۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: بولتن گزارش مستقیم، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی، شماره ۴/۳۸، ۱۳۶۵/۳/۱، صص ۸ و ۹]

برپایه این گزارش در گفت‌وگوهای خصوصی شیخ‌الاسلام و گابور ناچ درخصوص آینده عراق تأکید شد که حکومت آینده عراق باید با دیدگاه‌های ایران و سوریه و لیبی مطابقت داشته باشد. در ادامه این مذاکرات پس از اشاره به پیشنهاد عربستان در مورد جانشینی طه یاسین رمضان، گابور ناچ گفت ما می‌دانیم که بین طه یاسین رمضان و صدام مشکلاتی وجود دارد. به نوشته بولتن وزارت امور خارجه، در ادامه گابور ناچ گفت: «آیا جانشین صدام می‌تواند عضو حزب بعث باشد؟ که به وی گفته شد خیر فقط در صورتی که آن فرد جزو این باند جنایتکار نبوده و از افراد غیرمعروف و غیر کسانی که دستشان در این جنایات دخیل است بوده باشد، قابل فکر کردن است. گابور ناچ سپس از وضعیت ارتش عراق با توجه به روحیه اسرای جدید عراقی پرس و جو نمود.»^{۲۷}

۵۲۰

عراق در توجیه حمله هوایی و بمباران ایستگاه راه‌آهن هفت تپه که موجب شهادت و مجروح شدن جمعی از غیرنظامیان شد، آن را هدفی نظامی و اقدامی مشروع برشمرد.^{*} در حالی که ایران بمباران قطار مسافربری در ایستگاه هفت تپه را حمله به هدفی کاملاً غیرنظامی دانسته و به سازمان ملل متحد شکایت کرده بود، عصمت کتانی نماینده عراق در سازمان ملل متحد، امروز، در یادداشتی برای دبیرکل این سازمان خاطر نشان کرد که ایستگاه هفت تپه، نقطه شروع یک راه‌آهن به طرف جبهه بوده و از این ایستگاه برای حمل نیرو، اسلحه، تجهیزات و مواد غذایی به مناطق نبرد استفاده می‌شده است. به گزارش خبرگزاری فرانسه از نیویورک، وی همچنین تأکید کرد کشورش اطلاعات فراوان و مطمئنی به دست آورده بود که در روز حمله تعداد زیادی از نیروهای نظامی ایران و همچنین سلاح، مهمات و مواد غذایی از این ایستگاه عازم محل استقرار شش تیپ ایرانی بوده تا به وسیله آن ایران به یک حمله وسیع علیه سپاه چهارم عراق دست بزند. خبرگزاری فرانسه افزود: عصمت کتانی در ادامه خاطر نشان کرده که در این وضعیت، نیروی هوایی عراق از حق مشروع دفاع از خود استفاده کرده است.^{۲۸}

۵۲۱

شوروی در صدد دست‌زدن به یک اقدام دیپلماتیک تازه برای پایان دادن به جنگ عراق و ایران است. معاون نخست‌وزیر رومانی نیز خواستار پایان جنگ ایران و عراق شد. خبرگزاری قطر امروز، به نقل از هفته‌نامه عربی زبان *المستقبل* گفت: «رهبران شوروی در جریان دیدار شاذلی قلیبی دبیرکل اتحادیه عرب از مسکو در هفته پیش، به وی قول داده‌اند که تماس‌های تازه‌ای

* گفتنی است حمله هوایی عراق به ایستگاه راه‌آهن هفت تپه (در ۸۷ کیلومتری شمال اهواز) که مورخ ۱۳۶۵/۲/۲۴، صورت گرفت بیش از ۷۰ شهید و ۲۸۰ مجروح برجنگداشت و برائر آن خسارات شدیدی به قطار و ایستگاه راه‌آهن وارد شد. [خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۷، ۱۳۶۵/۲/۲۶، ص ۱۷]

به منظور یافتن راه‌حلی برای پایان جنگ ایران و عراق برقرار کنند.» این مجله خاطر نشان کرده است قلبی از رهبران شوروی خواسته تا این مسئله را به شورای امنیت (به‌عنوان یک جایگاه دیپلماتیک) بکشانند تا از طریق آن، کشورهای بزرگ‌تر برای حل و فصل مناقشه نظامی میان دو کشور همسایه اقدام کنند.^{۲۹}

در همین حال، معاون نخست‌وزیر رومانی که به منظور انجام مذاکرات با مقامات دولت بعث عراق به این کشور سفر کرده است در مصاحبه با روزنامه *الجمهوریه* (چاپ بغداد) گفت: «عملیات نظامی باید میان نیروهای ایران و عراق هرچه سریع‌تر متوقف و روابط دو کشور براساس همسایگی و تفاهم برقرار شود.» به گفته رادیو امان معاون نخست‌وزیر رومانی یادآور شده است که کشورش، بر سر اصل حل اختلاف از طریق دیپلماسی در منطقه غرب آسیا تأکید دارد و به همین دلیل باید سال برقراری صلح بین‌المللی که سازمان ملل متحد آن را جشن می‌گیرد بهترین فرصتی باشد تا تلاش‌های صلح‌جویانه برای برقراری صلح میان دو کشور عراق و ایران تحقق پیدا کند.^{۳۰}

۵۲۲

با گذشت حدود ۶ سال از جنگ ایران و عراق و وابستگی اقتصاد دو کشور به نفت، نقش این منبع انرژی و اقتصادی در روند تحولات جنگ افزایش یافته است. در این باره روزنامه *واشنگتن تایمز* از تأثیرات جنگ نفتکش‌ها و تهدید دو کشور علیه هدف قرارداد نفتی یکدیگر و خبرگزاری رویتر از فسخ قرارداد نفتی بنگلادش با ایران خبر داد.

در پی افزایش عملیات‌های زمینی از سوی ارتش عراق در دو ماه اخیر، جنگ کشتی‌ها نیز میان عراق و ایران شدت یافته است. به گزارش روزنامه امریکایی *واشنگتن تایمز* در چهارماهه اول سال جاری، بیش از ۴۰ کشتی مورد حمله موشکی قرار گرفته و این در حالی است که در تمامی سال ۱۹۸۵، فقط ۴۶ کشتی هدف حمله واقع شده بود.

این روزنامه به نقل از سردبیر نشریه *اخبار خاورمیانه* در نیویورک ضمن پیش‌بینی افزایش حملات افزوده است: حملات شدت خواهد یافت و به تدریج جنگ از جبهه‌ها به مناطق نفتی کشیده خواهد شد. به خصوص که فرمانده نیروی هوایی عراق از ۲۲ ماه آوریل (۱۳۶۵/۲/۲)، به کمپانی‌های نفتی خارجی هشدار داده بود که کشتی‌های خود را از منطقه جنگی خلیج فارس به دور نگاه دارند، زیرا بر مبنای سیاست جدید جنگی، عراق به اهداف صنعتی، اقتصادی و تکنیکی ایران حمله خواهد کرد.

واشنگتن تایمز در ادامه نوشت: بیشتر حملات را عراق علیه کشتی‌های نفتکش که با ایران تجارت داشته و می‌خواسته‌اند که از جزیره خارک بارگیری کنند، انجام داده است. لکن ایران نیز به کشتی‌هایی که به بنادر عربستان و همچنین بنادر دیگر کشورهای عربی خلیج فارس رفت و آمد داشته‌اند حمله کرده است. به گفته وزارت جنگ آمریکا ظرف ۱۲ ماه گذشته، ایران ۲۴ کشتی تجاری را توقیف و در این میان به استثنای یکی مابقی را آزاد کرده و همچنین از بیش از ۶۶ کشتی بازرسی به عمل آورده است.

به نوشته *واشنگتن تایمز* حملات موشکی ایرانی‌ها علیه کشتی‌های نفتکش عربستان در ماه می (اردیبهشت و خردادماه جاری) منجر به کاهش شدید میزان صادرات نفت این کشور شده است. در این ماه صادرات عربستان از بزرگ‌ترین ترمینال نفتی جهان در رأس‌التنوره کاهش داشته و از ۲/۷۵ میلیون بشکه در روز به‌طور متوسط به روزانه ۱/۲۵ میلیون بشکه رسیده است. به عقیده این روزنامه آغاز مجدد حملات ایران موجب نگرانی‌هایی شده است؛ چراکه ظاهراً کشتی‌های عربستان هدف اصلی این حملات می‌باشند و ایران به‌طور مؤثری محور حملات خود را وسیع‌تر کرده و کشتی‌های کویتی و قطری را نیز مورد حمله قرار داده است.

به گفته سردبیر *نشریه خاورمیانه* با توجه به اینکه عراق نفت چندانی نمی‌فروشد، ولی برای خریدهای تسلیحاتی خود پول نقد می‌دهد، جای تعجب است که این پول‌ها را از کجا می‌آورد. براساس برخی اظهارنظرها عربستان پول خریدهای تسلیحاتی عراق را تأمین می‌کند و این امر احتمالاً باعث تحریک و حملات ایرانی‌ها شده است. زیرا عراقی‌ها برای جبران کاهش صدور نفت خود از طریق بنادر این کشور میزان نفت صادراتی خود از طریق خط لوله عبوری از خاک عربستان سعودی را افزایش داده‌اند و روزانه بیش از ۳۵۰۰۰۰ بشکه نفت از این خط لوله صادر می‌کنند.

به نوشته *واشنگتن تایمز* برخی از ناظران آگاه اظهارنظر کردند که عربستان به عمد سطح تولیدات خود را بالا برده و بهای نفت را پایین نگه داشته تا ایران را از لحاظ اقتصادی ضعیف کند. ایران تهدید کرده است به حملات هوایی علیه عربستان و کویت دست خواهد زد تا آنها را وادار سازد استفاده عراق از بنادر این کشورها برای واردات کالا را متوقف کنند. در صورتی که حوادث در چنین مسیری قرار گیرد، این امر نقطه عطف خطرناکی در تشدید جنگ پنج‌ونیم ساله خواهد بود.^{۳۱}

از سویی به گزارش خبرگزاری رویتر، بنگلادش قرارداد خرید ۲۰۰ هزار تن نفت از ایران را فسخ کرد. این خبرگزاری به نقل از مقامات شرکت ملی نفت این کشور گفت: «بنگلادش دیگر از ایران نفت خریداری نخواهد کرد، زیرا مقامات نفتی مسئول در تهران علی‌رغم کاهش بهای نفت در بازار جهانی قیمت نفت خود را از ۲۱ دلار در هر بشکه کاهش نمی‌دهند. مقامات بنگلادش افزودند نمایندگان ما برای عقد قراردادهای جدید نفتی با عربستان سعودی عازم این کشور شده‌اند.» این گزارش یادآور شد که بنگلادش سالانه یک میلیون تن نفت از پادشاهی سعودی و امارات متحده عربی و ایران وارد می‌کرده است.^{۳۲}

۵۲۳

به نوشته یک تحلیل‌گر استرالیایی، گرچه موفقیت‌های پیشمرگان کرد عراقی، تقابل با رژیم بعثی و جنگ ایران و عراق می‌تواند در اتحاد کردها تأثیرگذار باشد، اما این اتحاد ناپایدار و ازهم‌گسیخته است. براین بازول در مقاله‌ای که امروز در *نشریه استریلین* به چاپ رسید، نوشته است: با شدت و ضعف گرفتن جنگ در کوهستان‌های عراق، عامل تازه‌ای به‌وجود آمده که امکان دارد به این تب پنج‌ساله جنگ بین ایران و عراق پایان بخشد.

وی با اشاره به حمله نیروهای پیشمرگ حزب دمکرات کردستان عراق به قوای نظامی این کشور در کردستان و کسب موفقیت در تصرف شهر منگیش نوشته است: «ظاهراً کردهای عراق هم‌اکنون یک تیپ کامل عراقی با بیش از هشتصد پرسنل را به اسارت درآورده و آن قدر اسلحه و مهمات به غنیمت گرفته‌اند که بتوانند این منطقه را به مدت یک سال یا بیشتر تحت کنترل داشته باشند.» به عقیده بازول، «عامل قدرت رو به تزاید کردها احتمالاً بیش از نبرد در جبهه جنوب، می‌تواند بر نتیجه جنگ تأثیر داشته باشد.»

منابع اطلاعاتی در هفته جاری اظهار کردند که کردهای عراق با نبردهای منظم و گاه با عملیات ضربه و گریز دست‌کم یک چهارم نیروهای مسلح عراق را در آن قسمت از خاک این کشور که به نظرشان کشور مستقل کردستان است به خود مشغول کرده‌اند. آنها در حال حاضر می‌توانند با در دست داشتن سلاح‌های پیشرفته‌ای که یا به غنیمت گرفته‌اند یا ایران و سوریه در اختیارشان گذاشته‌اند، بزرگراه بین‌المللی و خط لوله نفت بین عراق و ترکیه را به تصرف درآورده و کنترل آن را در دست بگیرند. بزرگراه و خط لوله مذکور در اقتصاد عراق حائز اهمیتی حیاتی است چراکه راه‌های جنوبی عراق در محاصره ایرانی‌ها قرار دارد.

بدین ترتیب پزیدنت صدام حسین، نمی‌تواند آنها را نادیده انگارد و روی جنگ با ایران متمرکز شود، زیرا بدون شک او با این عمل تمامی اراضی شمالی قلمرو خویش را در اسرع وقت از دست خواهد داد. بازول در ادامه با اشاره به همکاری حزب دمکرات کردستان عراق با ایران، تصریح کرده که این اتحاد ناپایدار است. وی در این باره افزوده است: «باین وجود احتمال نمی‌رود کردهای عراق به صورت متحدان آیت‌الله خمینی درآیند، آنها سنی‌هایی هستند که تمایل چندانی به بنیادگرایی شیعی وی ندارند و در واقع بر سر تحت کنترل درآوردن یک صد و ده هزار کیلومتر مربع از خاک شمال ایران که به عقیده آنها جزئی از کردستان محسوب می‌شود از سال‌ها پیش با دولت‌های تهران مبارزه کرده‌اند.»

بازول سپس با اشاره به تعداد ده‌میلیونی کردها که در کشورهای ایران، عراق، ترکیه، سوریه و ارمنستان شوروی پراکنده‌اند، یادآور شده است: اما آنها نیز همانند غالب گروه‌های ناسیونالیست خاورمیانه (غرب آسیا)، به شدت دچار تفرقه‌اند. حزب دمکرات کرد فقط روی حزب کمونیست کرد ایران* به عنوان یار و متحد خود حساب می‌کند و این در حالی است که در آن سوی مرز، حزب در تبعید دمکرات کردستان ایران در اتحاد ناپایداری با اتحادیه میهن پرستان کردستان با آیت‌الله مبارزه می‌کنند. اتحادیه میهن پرستان کردستان از سال ۱۹۸۳، در منطقه آزادشده‌ای در شمال غربی سلیمانیه عراق و در نزدیکی مرز ایران فعالیت داشته و از آنجا به یاری بغداد، خاک ایران را مورد حمله قرار داده است و این در حالی است که حزب دمکرات کرد نیز با پشتیبانی تهران، به حملاتی در خاک عراق مبادرت ورزیده است.

* منظور همان حزب کومه‌له می‌باشد.

درعین حال در مرز شمالی عراق هم که کردهای ترکیه در آن سکونت دارند، برخوردهای فراوانی وجود دارد که در گذشته ارتش ترکیه را در زدوخوردهای مرزی درگیر کرده بود. گفته می‌شود صدام حسین قرارداد محرمانه‌ای با ترک‌ها منعقد کرده و به ارتش آنان اجازه داده است تا عمق ۴۰ کیلومتری در خاک عراق با کردها مبارزه کنند.

پرزیدنت صدام حسین هنوز حاضر نیست به تقاضای کردها مبنی بر کسب استقلال پاسخ مثبت دهد، اما ممکن است زمانی وی دریابد که با اعطای استقلال یا دست‌کم خودمختاری به کردها می‌تواند آنها را بر آن دارد که با سلاح‌های خود به جای وی، تهران را هدف قرار دهند. بازول در خاتمه چنین نتیجه‌گیری کرده است: «تمامی این منطقه بسان دیگ جوشانی است که گروه‌های مختلف کرد به همان اندازه که با دشمنان خود در تهران و بغداد مبارزه می‌کنند با همدیگر به جنگ و جدال می‌پردازند و این نشانه از هم‌گسیختگی اتحاد کردها به‌شمار می‌آید.»^{۳۳}

۵۲۴

رئیس‌جمهور لیبی با تجلیل از روحیه ملی مقاومت مردم ایران و حضور میلیونی در راه‌پیمایی روز قدس سال گذشته، خواستار تشکیل ارتش یک‌میلیونی با مشارکت مردم لیبی شد.

به گزارش نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در طرابلس، قذافی رئیس‌جمهور لیبی، عصر امروز، در سخنانی در شهر بنغازی به تفصیل از حضور میلیونی ملت مقاوم ایران در راه‌پیمایی روز قدس سال گذشته و وجود روح انقلابی حاکم بر جمهوری اسلامی تجلیل کرد و نتیجه گرفت که مقاومت و حضور مردم در صحنه، قدرتی بیش از بمب‌ها، موشک‌ها و حمله هواپیماهای مهاجم عراق دارد. او گفت: «ملت ایران علی‌رغم تهدیداتی که عراق درخصوص بمباران به‌وسیله هواپیماهایش در روز قدس کرده بود و به‌اجرا نیز درآمد، اما با حضور یکپارچه چند میلیونی و با مشارکت زن و مرد و کودکان در تهران مقاومت نمودند و زیر بمب‌ها و موشک‌ها شعارهای خود را مبنی بر ضرورت آزادی قدس با صدای بلند سر دادند و نشان دادند که بمب و موشک اثری در روحیه انقلابی آنها نمی‌گذارد.» معمر قذافی که این مطالب را بیشتر به‌منظور تهییج ملت خود و رفع نگرانی آنها از هجوم هواپیماهای دشمن بیان می‌کرد، در ادامه افزود که مایل است ارتشی یک‌میلیونی از ملت لیبی به‌منظور مقابله با دشمن و دفاع از شهرها تشکیل شود. وی چندین بار پیشنهاد کرد یک‌میلیون نفر لیبیائی هریک با پرداخت هزینه یک مسلسل کلاشینکف در خرید و ساخت یک‌میلیون قبضه کلاشینکف مشارکت کنند. قذافی درمورد

معمر قذافی رئیس‌جمهور لیبی

تأمین هزینه آن خاطر نشان کرد که هزینه یک کلاشینکف حدود ۲۰۰ تا ۲۵۰ دینار لیبیائی می باشد که بایستی هر فرد بپردازد و چنانچه کسی به صورت نقدی قادر به پرداخت این مبلغ نبود، می تواند با تقسیط این هزینه را به دولت بپردازد، ولی به هر تقدیر لازم است یک میلیون نفر از مردم در این اقدام مشارکت کنند.^{۳۴}

۵۲۵

یک حقوق دان پاکستانی با انتقاد از رهبران کشورها و سازمان های بین المللی به دلیل بی توجهی به علل وقوع جنگ ایران و عراق، مجازات نکردن صدام را بی عدالتی توصیف کرد. سیدذاکر حسین شاه حقوق دان برجسته پاکستانی و سردبیر بخش بین الملل اسلامی روزنامه جنگ پاکستان با ابراز تعجب از تبلیغات گسترده رسانه ها مبنی بر جنگ طلبی جمهوری اسلامی ایران گفت: «مقالات زیادی در مطبوعات نوشته می شود و بیانه های متعدد در مورد پایان جنگ ایران و عراق توسط رهبران و مقامات کشورهای اسلامی، کشورهای غیر متعهد، سازمان های بین المللی و سایر کشورها صادر شده است، ولی هیچ کس اهمیت نمی دهد که در مورد علل جنگ فکر کند! ... معتقدم اگر هر سازمانی یا هر رهبری خواهان پایان جنگ است باید در مورد شرایط ایران [برای خاتمه جنگ] فکر کند، حالا چه این شرایط طبق موازین قضایی یا قوانین بین المللی باشند یا نباشند.»

ذاکر حسین شاه دلیل دیدگاه خود مبنی بر اینکه جنگ ایران و عراق بدون عینیت بخشیدن به شرایط ایران نباید تمام شود، افزود: «من از نزدیک مشاهده کرده ام که چگونه افراد و مناطق غیر نظامی توسط هواپیماهای عراقی بمباران شده و بچه های زیادی کشته شده اند، چگونه شهر هویزه به کلی از بین رفته و حتی گنبد امامزاده عباس خراب [شده] و فقط یک قبر آنجاست. تمام شهر خرمشهر نابود شده و فقط یک مسجد باقی مانده و آیه های قرآن کریم نوشته شده بر در و دیوار مسجد را محو کرده بودند. من دیدم آیه های قرآن مجید که بر روی سنگ نوشته شده، به روی زمین افتاده بود. این چه گناه بزرگی است که [توسط ارتش عراق] در هویزه انجام شد. بیمارستان ها و دبستان ها ویران شده و هزاران نفر از مردم بی خانمان شدند. بنابراین اگر صدام بدون آنکه مجازات اعمال خودش را ببیند، باقی بماند این یک بی عدالتی است در حق شهیدان و در آینده، هر فرد دیوانه ای مثل صدام می تواند همین تاریخ را تکرار کند، لذا برای جلوگیری از این اعمال وحشیانه، صدام حسین باید مجازات بشود و جنگ تا نابودی او و آزادی مسلمانان عراق ادامه یابد.»^{۳۵}

منابع و مأخذ روزشمار ۱۳۶۵/۳/۱

۱. سند شماره ۶۵۵/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تهاجم عراق به منطقه حاج عمران، گزارش راوی قرارگاه نجف، سعید سرمدی، خرداد ۱۳۶۵، ص ۱۲.
۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۵/۳/۲، ص ۱، رادیو صوت الجماهیر، ۱۳۶۵/۳/۱.
۳. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۳، ص ۲.
۴. روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۲.

۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۵/۳/۲، ص ۷، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۱.
۶. سند شماره ۱۴۰۸۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیوست اطلاعاتی قرارگاه عملیاتی نجف ۲ (واحد اطلاعات)، ۱۳۶۵/۳/۶، ص ۸.
۷. روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۱۲.
۸. سند شماره ۱۵۷۲۳/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش از وضعیت دشمن، (قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص))، ۱۳۶۵/۳/۱، نوار شماره ۲۲۷۸۷، محمدزاده؛ و - سند شماره ۱۵۷۲۴/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش وضعیت خطوط پدافندی سپاه جنوب تا غرب، (قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص))، ۱۳۶۵/۳/۱، نوار شماره ۲۲۷۸۸، محمدزاده.
۹. همان.
۱۰. سند شماره ۳۶۱۹۴۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از ستاد ناحیه کردستان به فرماندهی قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع)، ۱۳۶۵/۳/۸.
۱۱. سند شماره ۳۴۰۱۰۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از شهربانی کردستان به استانداری کردستان، ۱۳۶۵/۳/۴.
۱۲. سند شماره ۱۴۳۳۷۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) به ستاد مرکزی سپاه، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۳.
۱۳. سند شماره ۱۸۵۵۱۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از نماینده کمبا ۱۱ (شوکت بازرانی)، ۱۳۶۵/۳/۱.
۱۴. سند شماره ۱۵۱۰۶۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از واحد اطلاعات قرارگاه رمضان به قرارگاه مرکزی، ۱۳۶۵/۳/۱۲.
۱۵. سند شماره ۱۵۱۱۱۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از واحد اطلاعات قرارگاه رمضان به قرارگاه مرکزی رمضان، ۱۳۶۵/۳/۱۲.
۱۶. روزنامه رسالت، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۲.
۱۷. روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۱۸.
۱۸. روزنامه ابرار، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۱۴.
۱۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۵/۳/۲، ص ۲۳، پاریس - خبرگزاری رویت، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۰. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۳، ص ۱۲.
۲۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۵/۳/۲، ص ۱۸، پاریس - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۲. همان، صص ۲۱ - ۱۹، پاریس - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۳. همان، ص ۲۲، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۴. همان، ص ۲۵، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۵، ۱۳۶۵/۳/۳، صص ۲۸ و ۲۹، نیویورک - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۶. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ص ۱۹، رادیو آمریکا، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۷. سند شماره ۲۱۲۴۴۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: نشریه گزارش مستقیم، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۱، صص ۹ - ۶.
۲۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۵/۳/۲، ص ۸، نیویورک - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۵/۳/۱.
۲۹. روزنامه رسالت، ۱۳۶۵/۳/۵، ص ۸.
۳۰. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ص ۷، رادیو امان، ۱۳۶۵/۳/۱.
۳۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۷، ۱۳۶۵/۳/۵، صص ۸ و ۹، واشنگتن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۱.
۳۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۶۴، ۱۳۶۵/۳/۲، ص ۳۲، داکا - خبرگزاری رویت، ۱۳۶۵/۳/۱.
۳۳. اداره کل مطبوعات و رسانه‌های خارجی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نشریه بررسی مطبوعات جهان، شماره ۱۱۴۱، ۱۳۶۵/۴/۱۴، صص ۱۵ - ۱۳، نشریه استرلین، ۲۲ مه ۱۹۸۶ (۱۳۶۵/۳/۱).
۳۴. سند شماره ۲۱۲۴۴۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: نشریه گزارش مستقیم، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۳/۳.
۳۵. روزنامه رسالت، ۱۳۶۵/۳/۱، ص ۳.